

képzési-továbbképzési elemek ugyan már nem léteznek, mégis méltán népszerűek az intézet azon tanfolyamai, amelyek gyors és kurrens válaszokat adnak a mindannyiunkat érintő kérdésekre, legyen szó a minőségirányításról vagy akár a GDPR-szabályozásról. A határon túli magyar anyanyelvű könyvtárosoknak kínált formák külön értéket jelenítenek meg az egyébként is sokféle lehetőség között.

A hosszú és tartalmas napot követő ebédén – amelyet a gondos szervezés tett lehetővé – lehetőség nyílt a témák kötetlen formában történő megbeszélésére. Az értékes előadásokat, a találkozás lehetőségét minden bizonnyal intézményeink javára kamatoztathatjuk.

Szabad, sőt még használni is!

Szalai Katalin

Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár

DIGITÁLIS ÖRÖKSÉGÜNK ÚTJÁN

Nemzeti dokumentumkincsünk országos könyvtári digitalizálási stratégiája és megvalósítása az OSZK-ban – Az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciója konferenciája
2019. február 27. OSZK

Az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciója *Digitális örökségünk útján. Nemzeti dokumentumkincsünk országos könyvtári digitalizálási stratégiája és megvalósítása az OSZK-ban* címmel szervezett konferenciát az Országos Széchényi Könyvtár dísztermében.

Nagy Zoltán szekcióelnök bevezetője után a program *Tüske László*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója köszöntőjével indult, aki a konferencia címével kapcsolatban felvetette, hogy talán pontosabb lenne az örökségünk digitális útján szórend, hiszen a nemzeti könyvtár legfontosabb feladata a megőrzés, mely feladat módja a 20. század végén, 21. század elején nagyon megváltozott. A főigazgató úr elmondta, az OSZK tevékenységét már jó ideje a költözés bizonytalanságában végzi: ez egyrészt az 1999-ban beígért elköltözést jelenti a Budavári Palotából, másrészt az információs kommunikációs technológia előretörése következtében a gyűjtemény „digitális térbe” költözését, harmadrészt az OKP – OKR (Országos Könyvtári Platform, Országos Könyvtári Rendszer) fémjelezte változásokat: az OSZK Digitális Műhelyének felállítását,

ami házon belüli költözést-átalakítást-építkezést jelent. A műhellyel kapcsolatban megjegyezte, hogy ez három valóságos és virtuális térben működik majd, az OSZK-ban, Debrecenben (DEENK) és a KIFÜ-nél (Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség).

Az elméleti kérdésektől a jó gyakorlatokig ívelő programban a konferencia első előadója a meghirdetett sorrend szerint *Sörény Edina*, az EMMI Kultúráért Felelős Államtitkárság Könyvtári és Levéltári Főosztály főosztályvezetője lett volna, egy bevezető előadással. Ám az előadó – minisztériumi elfoglaltságai miatt – csak később érkezett meg és tudta elmondani, bemutatni *Tervek és trendek a könyvtárak és a könyvtárügy érdekében* című általános, bevezető gondolatait. A konferencia szervezői eredeti elképzelését követve mi első előadásként ismertettük az elhangzottakat. A főosztályvezető asszony először az alapvető trendekről szólt, mint az olvasási és információkeresési szokások megváltozása, tudástámogatás, mint könyvtári feladat, a könyvtárosok szaktudásának folyamatos megújítása, vonzó könyvtári terek igénye,

digitalizáció, GDPR, fenntartói és finanszírozási nehézségek, pályaelhagyás-utánpótlás, a könyvtári kommunikáció erősítése. Ezután a Könyvtári és Levéltári Főosztály feladatairól beszélt, melyek között a könyvtári és levéltári rendszer működtetését, stratégia kialakítását, az IKR-rendszerek működtetését, az OKP realizálását, a jogszabályi környezet alakítását, Könyvtári Szakértői Bizottság és más munkacsoportok létrehozását, költségvetési támogatások biztosítását, a minőségirányítási rendszer áttekintését jelölte meg. Az aktualitások között a konferencia témájára tekintettel az *Országos Kögyűjteményi Digitalizálási Stratégia és az OSZK Digitalizálási Stratégiája* mellett a *Fehér Könyvet* emelte ki, ami a digitalizálás szabályait, módszertanát, követelményeit stb. foglalja majd össze négy területre – könyvtári, levéltári, múzeumi és audiovizuális – tekintettel. Szólt még a Nemzeti Adattár Programról is (NAP), melynek nem a megőrzés, hanem az információkeresés áll középpontjában. A rendszer nem tartalmat tárol, de ügyel arra, hogy metaadat-szinten kereshetővé váljon a tartalom, és fontos ismérve az oktatás támogatása.

Az első előadó – valóságosan – *Lendvay Miklós* az OSZK Információtechnológiai Igazgatóság vezetője volt. *Az országos egységes könyvtári adatrögzítési, dokumentum feldolgozási szoftver bevezetéséről. Az új, megosztott együttműködési platform koncepciója (Országos Könyvtári Platform)* című előadását azzal a megállapítással kezdte, hogy nemzeti könyvtárunk alapvetően a hagyományos „fizikai” dokumentumok őrzésére és szolgáltatására rendezkedett be – fennállása óta. 2014-ben kezdtek el foglalkozni a digitalizációval, amikor is számbavették a kihívásokat és lehetőségeket. Világosan látszódott, hogy a gondolkodásmódot kell megváltoztatni. Míg a hagyományos elképzelés szerint az információ nyomtatott dokumentumokban helyhez kötött, példányokban és másolatokban gondolkodik,

a modern szemlélet a nem anyagi hordozókban, bárhol, a széles körű hozzáférést szorgalmazza. A dinamikus publikálás nemcsak a tartalmak összekötését, hanem információ-stratégiai összefüggések felmutatását is megkívánja, mely során a tudásgenerálás automatikussá válik, és nagy jelentősége van a szociális hálók kapcsolódásának. Az előadó minderről a FOLIO (The Future of Libraries is Open <https://www.folio.org/>) nyílt forráskódú integrált könyvtári platformmal összefüggésben beszélt, ismertetve mint jó gyakorlatot a digitalizálásra. A Wiki-univerzum és a könyvtári világ összekapcsolódásáról szólva megállapította, hogy a növekvő komplexitás miatt, mely megváltoztatja az adatformátumok viszonyát egymáshoz, nagy szerepe van a munkamegosztásnak. Ebben a környezetben a könyvtárak és könyvtárosok keresik a helyüket. Szakterületi munkacsoportokra, metaadat-menedzsmentre, rendszerben való együttműködésre van szükség. A digitalizálással – állapította meg az előadó – a tömeges könyvnyomtatás elterjedéséhez hasonló változás zajlik. Elmondta, hogy maga a kis lépésekben haladás híve, biztonságos, hibátűrő informatikai környezetben. A Folio méhecske-logójára és gyerekkori méhészkedéseire utalva a méhek példájával zárta az előadást. Azt tanulhatjuk a méhektől, hogy minden egyes méh munkája fontos, a kis lépésekkel haladva is nagy hasznot tudunk elérni, a siker a folytatólágosságban rejlik – ez a termékenység (termelékenység) titka.

Elbe István, az OSZK Információszerző Igazgatóság vezetője az *Országos digitalizálási tervek megvalósításáról* beszélt az OSZK-ban. Felhívta a figyelmet, hogy az 1960-as években elvégzett nagyszabású mikrofilmezés is egyféle digitalizálás volt, és a mikrofilmek már „bizonyítottak” ami a tartósságukat, megbízhatóságukat illeti. Mégis, elsőként a mikrofilmek digitalizálása kezdődött el és folyik a nemzeti könyvtárban: egy digitalizált dokumentumfajta magasabb

szintű digitalizálása a legújabb technológiával. Előadását azzal indította, hogy leszögezte: a digitalizálás egyik célja az állományvédelem, hogy ne kelljen az eredeti dokumentumot kézbe adni. Nagyon fontos azonban a digitalizálás során, hogy az eredeti információ-hordozóra, annak állományvédelmére is gondot fordítsunk, amiből az adatokat nyerjük, a nyomtatott vagy kézzel írt könyvet, kéziratot stb. is védeni kell. Elmondta, hogy a digitalizálással egyidőben az adott dokumentum restaurálását is tervezik, amennyiben rászorul. Az állományvédelmi célú digitalizálásról, mint állományvédelmi alapú szolgáltatásról beszélt. Figyelmeztetett, hogy az eredeti dokumentum törvényi védelem alatt is áll – az őrző könyvtárnak kötelessége fizikai-anyagi állapotában is megőrizni azt, a digitalizált változat nem helyettesíti. A továbbiakban a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia és az OSZK Digitalizálási Stratégia összefüggéseiről szólt. A nemzeti könyvtár szerepe terveik szerint az, hogy kompetenciaközpont legyen, módszertani, szakmai, eszköz-segítséget nyújtson. Ezután az OSZK-ban tervezett digitalizálás sorrendjéről beszélt, kiemelve elsőként az időszaki dokumentumokat, mint gazdag információforrást.

Györffy Szabolcs, az OSZK Digitalizáló Osztály osztályvezetője *A könyvtárak országos Digitalizáló Központja létrehozásáról és terveiről* tájékoztatta a résztvevőket. Egyrészt az OSZK 8. emeletén létrehozandó központról beszélt, másrészt a Digitalizálást Támogató Keretrendszert ismertette. Leszögezte: a létrejövő Digitalizáló Központ a könyvtáraké, mindenkié, országosan. Szólt az építkezéssel kapcsolatos tervekről, megoldásokról. A digitalizálással kapcsolatban ő is hangsúlyozta az állományvédelmet, éppen ezért a muzeális dokumentumokat különösen is védeni fogják, beléptető rendszerrel. Felhívta a figyelmet arra, hogy „szakmási-tani” kell a digitalizálást, mint tevékenységet, mert nincs elegendő munkaerő. Egyrészt be kell építeni a könyvtárosképzésbe a digitalizálást,

másrészt a könyvtárossághoz kapcsolódó, de önálló szakmát kellene létrehozni a könyvtári digitalizálásra. A Digitalizálást Támogató Keretrendszerről elmondta, hogy ez a könyvészetet, kötészetet, logisztikát, a digitalizálással kapcsolatos terveket, a Digitalizáló Központ működését, eszközkezelést, képfeldolgozást stb. egyaránt támogatná. Kezelné az OSZK-ban és más könyvtárakban elvégzett digitalizálási folyamatokat, tárhelyet biztosítana. A terv: kompetenciaközpontok létrehozása a közös gondolkodás, egységes koncepció kialakítása érdekében.

Frank J. Epplé, a Zeuschel GmbH területi menedzsere *Quality Criteria for Scanning Systems* (A minőségi digitalizálás kritériumai) című előadásában először is gratulált azért, hogy Magyarországon a digitalizálás minisztériumi szintű kérdés, hiszen Európa sok országában nincs ez így. Elmondta, hogy ő maga olvasásra-olvasgatásra szívesebben vesz kézbe nyomtatott könyvet, de nagyon fontosnak tartja a digitalizálást. A különböző dokumentumok kincseket őriznek, a nemzeti örökség részét, ezért bármit teszünk ezekkel az értékekkel – beleértve a digitalizálást – azt csak kiválóan szabad és lehet. A minőségi digitalizálás során figyelni kell a fényre: csak rövid ideig és homogén fény érje a dokumentumot, a színekre, hogy megfelelően adja vissza a dokumentum színvilágát. Ezen kívül fontos, hogy a digitalizálás során minden információt meg kell őrizni, ami a dokumentumban található akkor is, ha apró vagy nem jól látható. (Érdekességgként elmondta, hogy a második világháborúban kevés volt a nyomdafesték Németországban, ezért az akkor keletkezett dokumentumok egy része halvány vagy festékhiányosak a betűk.) A digitalizálási munka során fontos, hogy egyszeri legyen a művelet, és egyszerre végezzük el, hogy minél kevésbé legyen kitéve a digitalizálás során elszennvedett viszon-tagságoknak a dokumentum. A gondos, pontos munkához fontos a tervezés, hogy körültekintően

meghatározzuk a színmélységet, a képfelbontást, színlefedettséget, hogy kiküszöböljük a képzajt, a képtorzulást stb. Ezekről a paraméterekről mérhető és pontos adatokat kell megadnunk a munka megkezdése előtt. A továbbiakban ezekkel, a minőségre irányuló feltételekkel kapcsolatban mutatott példákat, többek között egy univerzális mérőtablát, ami a képtorzulásokat korrigálja. Kiemelten beszélt a „képzajról” – a középértékektől való eltérés, minél kisebb az eltérés, annál jobb a kép –, amit pl. a nem megfelelő megvilágítás okozhat. Ezekről a kritériumokról szabványok rendelkeznek, mint a FADGI (Federal Agencies Digital Guidelines Initiative <https://bit.ly/2yxD8C>), a Metamorfoze (<https://bit.ly/2TFAGZO>), az ISO 19264-1 (<https://bit.ly/2CGRSP2>). Felhívta a figyelmet, hogy a szabványok az elérhető minőséget írják le, nem a gépeket és azok teljesítményét. Hangsúlyozta: a digitalizálás kritériumaival azért is tisztában kell lennünk, hogy a munkához megfelelő szkennereket tudjunk választani, és a gyártóknak és forgalmazóknak is pontos leírást kell adniuk a szkennerekről.

Az utolsó előadó hálátlan szerepét *Louscha László*, a PEDRO Kft. műszaki vezetője kapta. *Hardver- és szoftverfejlesztések az állományvédő digitalizálási központ megvalósítása érdekében* című előadásában az OSZK Digitális Központjába telepített gépekről, berendezésekről beszélt. Megerősítette, hogy a nemzeti könyvtárban folyó munka elsőként a mikrofilmek digitalizálására irányul. A technológia az úgynevezett „stipszskennelés”, melynek előnye, hogy nemcsak a képre koncentrálni, optikai szálon bevitt homogén fényvel történik, és adatvesztés nélkül adja vissza a képet. Bemutatta az erre alkalmas OM 1800 szkennert (<https://bit.ly/2U76GAD>). Ezután a különböző könyvskennereket ismertette, kiemelten az OS 14000 típuscsaládot (<https://bit.ly/2CCOXHi>). Ezek az intelligens könyvskennerek többek között

jó megvilágításúak, jó minőségű optikával és optoelektronikával rendelkeznek. Érzékenyek a hőmérsékletváltozásra, a környezeti megvilágításra, ezért a beállításokat újra és újra validálni kell. Intelligens könyvasztallal bírnak, a szkennelt dokumentumokra nehezedő nyomással kapcsolatban súlymérésre alkalmasak, pozíció-érzékelősek, üveglapjuk a szkennelés után automatikusan nyílik és a záródó üveglap indítja a digitalizálást. Az előadó kiemelten beszélt még az OMNISCAN 12002 V szkennerről: (<https://bit.ly/2JGHPQ6>) és a Scan Studio moduláris kamerarendszerről (<https://bit.ly/2HQzRBc>).

A szakmai nap zárásaként a résztvevők hozzáértő vezetéssel megtekinthették az OSZK Digitalizáló Műhelyét, mely egyelőre ideiglenes helyen, a 7. emeleten található.

Nagy Zoltán, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Műszaki Könyvtáros Szekció elnöke ígérete szerint az előadások anyaga és beszámoló olvasható lesz a szekció honlapján (<https://bit.ly/2OrXTnF>).

Egyházi könyvtárosként a következő reflexiókkal szeretném zárni a beszámolót: örömmel hallottam a nemcsak muzeális dokumentumokkal dolgozó munkatársak szájából az állományvédelmi központú digitalizálásról és arról, hogy e munka során a szakmai figyelem az állagmegóvási (restaurálás, savtalanítás) feladatokra is irányul. Szomorúan állapítottam meg magamban, hogy a restauratori-könyvkötészeti szakma az elmúlt években ellehetetlenült, a képzés megszűnt. Így nemcsak a minőségi digitalizálást elvégezni képes informatikus könyvtárosok, hanem restaurátor és könyvkötőszakma képviselői is hiányoznak a rendszerből, most, amikor úgy tűnik, lehetségessé válik és realizálódik az oly régóta húzóódó törekvés, ami a nemzeti kulturális vagyon digitalizálására irányul.

Ásványi Ilona
Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár